

In de voetsporen van Salomon Coster

In TIJDSchrift 14-4 en 15-1 hebben Victor Kersing en Rob Memel verslag gedaan van het in mei 2014 gestarte archiefonderzoek naar Salomon Hendriksz. Coster. Coster was meester horlogemaker die het eerste werkende slingeruurwerk ter wereld, een uitvinding van Christiaan Huygens, in de praktijk heeft gebracht. Bestaande informatie is destijds nauwkeurig uitgewerkt in de vorm van volledige transcripties van documenten.

✍ door Victor Kersing en Rob Memel

Reden van het onderzoek toen was dat de schrijvers van mening waren dat er zekere omissies in de bestaande literatuur langzaam maar zeker als waarheid werden aangenomen. Maar ook werd nieuwe informatie in de archieven gevonden, waaronder een oude foto van het huis waar Salomon geleefd en gewerkt heeft, namelijk op de hoek van de Wagenstraat en de Stille Veerkade in Den Haag (Afb. 1) en een kasboekje van de doopsgezinde gemeente. Destijds bleef ook nog veel onbekend, zoals de plaats en precieze datum van overlijden, wie zijn ouders en broers en zussen waren, waar hij was opgegroeid en bij wie hij het vak geleerd had. Het speuren in de archieven was dus nog niet afgerond en in dit artikel worden de laatste ontdekkingen besproken, zoals die ook tijdens de AHS bijeenkomst van 25 maart 2018 zijn gepresenteerd.

Het ouderlijk gezin

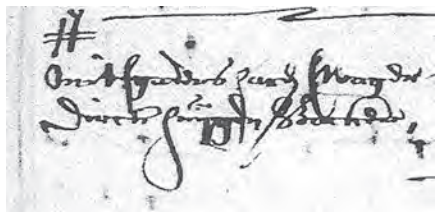
Een van de belangrijke vragen was waar Salomon is opgegroeid en uit welk gezin hij kwam. De doorbraak was een krabbel in de margine van het testament d.d. 19 januari 1660 van Jannetje Harmens Hartloop, de weduwe van Salomon Coster.¹ Hieruit blijkt dat, naast haar vader en broer, ook nog een zwager van Jannetje borg stond voor de goede afhandeling van haar erfenis. Deze zwager heette Dirck Huijgen Backer (Afb. 2). Hij bleek in 1655 te wonen in Schiedam en was getrouwd met Annetge Costers, zoals uit hun testament blijkt.² In dit testament

werd broer Salomon bedeed met 60 gulden. Dit was het startpunt van een zoektocht in de Schiedamse, Rotterdamse, Haarlemse en ook nog Amsterdamse en

Valkenswaardse en ook toch weer Haagse archieven. We zullen in dit artikel niet alle kronkelwegen en doodlopende wegen van de zoektocht nalopen, maar vooral

Afb. 1. Het huis op de hoek van de Wagenstraat en de Stille Veerkade omtrent 1890.
Foto Haags Gemeentearchief.

Afb. 2. De naam van Dirck Huijgen Backer in de margine van het testament van Jannetje Hartloop: "mitsgaders haren swager Dirck Huijgen Backer". Verzameling Haags Gemeentearchief.

de resultaten in verkorte vorm presenteren.³ Via het echtpaar Dirck Huijgen Backer en Annetge Coster kwamen we uiteindelijk terecht bij de ouders van Salomon Coster. Dit waren Hendrick Adamsz (Coster) en Anneken Ma(e)be(n). Van Hendrick staat in diverse documenten dat hij oorspronkelijk uit "Weert in Brabant" komt, dat niet het huidige Limburgse Weert is maar Valkenswaard. Van Anneken hebben wij geen geboortegegevens kunnen vinden, maar wel dat in die tijd de achternaam Maebe veel voorkomt in West-Vlaanderen en ook onder de Haarlemse en Groningse doopsgezinden veelvuldig voorkwam.

Het ouderlijk huis

Het enige bewijs dat Salomon uit Haarlem kwam, was te herleiden aan enkele uurwerken die gesigeneerd zijn met "Salomon Coster van Haarlem" en een tweetal akten, die Salomon als zodanig ondertekent. Een echt bewijs in de vorm van een akte was gewenst, omdat wel meer mensen uit die tijd vertelden dat ze uit de kwaliteitsstad Haarlem kwamen maar daar nimmer hadden gewoond. Na lang speurwerk blijkt, dat Salomon inderdaad in Haarlem is geboren en opgegroeid. Het verhaal begint in 1609 met de aankoop van een "camer met erven" door vader Hendrick Adamsz in de Hagestraat in Haarlem.⁴ In september 1632 blijkt het gezin Coster in de Grote Houtstraat te wonen. Hendrick Adamsz en Anneken Maben, echtgenoten en ingezetenen van Haarlem, laten op 13 september 1632 een testament opstellen door de Haarlemse notaris Jacob Schoudt.⁵ In dit testament worden zes kinderen genoemd, hoogstwaarschijnlijk in volgorde van ouderdom van oud naar jong: "Heijltgen, Aeltgen, Franchois, Adam, Samuel ende Anneken". Bijzonder te noemen is dat Salomon van Ruijsdael, een bekend Haarlemse kunstschilder, als getuige tekent. Enkele weken daarvoor, op 4 september 1632, maakt notaris Schoudt min of meer hetzelfde testament, vermoedelijk

het klad.⁶ In deze eerste versie wordt er niet gesproken over Samuel maar in plaats daarvan over Salomon. In beide versies wordt tevens opgenomen, dat drie van de zes kinderen reeds getrouwd zijn. Salomon nog niet, maar dat wisten we al. Die trouwde in 1643 met Jannetje Harmens Hartloop uit Delft en zij kregen samen zes kinderen.

In het bovengenoemde testament van het echtpaar Coster-Maeben staat dat het opgesteld is in hun huis in de Grote Houtstraat. Daar woonden ze dus in ieder geval in 1632. Volgens het verpondingsregister van 1628 verhuurt Hendrick Adamsz het huis in de Hagestraat, dus het is mogelijk dat het gezin Coster al in 1628 in de Grote Houtstraat woonde.⁷ Salomon is dus in de Hagestraat of in de Grote Houtstraat geboren. Op 5 februari 1641 koopt zijn vader een ander huis op de hoek van de Oude Gracht en de Frankensteeg voor 2700 gulden⁸, dat hij op 30 oktober 1644 weer verkoopt voor 3550 gulden (Afb. 3).⁹ Zijn huwelijksjaar 1643 in ogenschouw nemende is het aannemelijk dat Salomon daar ook nog met zijn familie heeft gewoond. In 1650 duikt moeder Anneken, inmiddels weduwe van Hendrick Adamsz Koster, op in Rotterdam.¹⁰ Zij heeft dan "enige jaren geleden met haar dochter Annetjen Heyndricxdr een gemeenschappelijke huishouding gehad, met koop en verkoop van land en het maken en verkopen van pruycken".

Stamboom Coster

De genealogie van de familie Coster is zeker niet saai te noemen.¹¹ Door de ver-

schillende generaties heen zien we smaakmakende personen en een actieve betrokkenheid in de doopsgezinde gemeenschap. Zo had kleinzoon Hermanus Coster (?-1756) vele beroepen. Hij was koekenbakker, dichter en leraar van de doopsgezinde kerk. Op een gegeven moment laat Hermanus vastleggen dat hij ieder kind 10.000 gulden nalaat, voor die tijd een aanzienlijk bedrag. 6 juni 1731 is een bijzondere dag voor Hermanus en zijn echtgenote Clasina Post. Op die speciale dag vierden Hermanus en Clasina hun zilveren huwelijksfeest én huwde dochter Maria met de rijke textielkoopman en

Afb. 4. De huwelijkspenning van Hermanus Coster, Clasina Post, Maria Coster en Isaac van Westerkapel. Foto Rob Memel.

tevens doopsgezind diaken, Isaac van Westerkapel. Voor die gelegenheid werd een zeldzame zilveren huwelijkspenning gemaakt, die in de collectie van het Teylers Museum is opgenomen (Afb. 4).¹² De zus van Maria, Johanna Coster, huwt weer met Isaac Tirion, een bekend Amsterdamse kaartenmaker en zoon van een doopsgezinde predikant. Een van de

Afb. 3. Het huis op de hoek van de Oude Gracht en Frankensteeg in Haarlem. Foto Rob Memel.

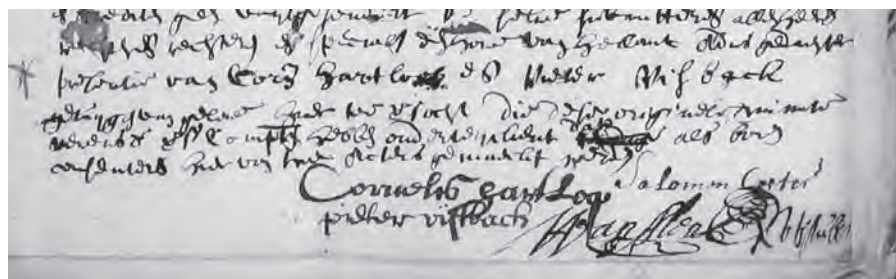
Afb. 5. De zonnwijzer van David Coster. Foto Rijksmuseum.

meest interessante nazaten van Salomon Coster is misschien wel David Coster (?-1752), de broer van de bovengenoemde Hermanus. David hebben wij al eerder beschreven in onze publicatie van januari 2015. Hij nam de administratie van de Haagse doopsgezinde kerk van Jannetje Hartloop en haar dochters Aagje Coster en Anna Coster over. Uit archiefstukken blijkt nu dat hij van beroep plaatsnijder (graveur) was. Zijn vakmanschap was uitzonderlijk. In het Rijksmuseum staat een prachtige zonnwijzer (!) van zijn hand, die zijn uitstekende graveerkunst laat zien (Afb. 5). Een aardige ontdekking is dus, dat deze David een kleinzoon van Salomon Coster is.

Waar leerde Coster zijn vak?

Het papieren bewijs is helaas niet gevonden. We hebben echter wel een theorie. Salomon woonde, zoals hierboven beschreven, met zijn ouders in de Grote Houtstraat in Haarlem. Haarlem was in de eerste helft van de 17de eeuw een belangrijke stad wanneer het ging om vakmanschap; kwaliteit kwam uit Haarlem. Het St. Lucasgilde hield dat scherp in de gaten. De Grote Houtstraat, waar Salomon woonde, komt uit op de Grote Markt en daar zaten twee belangrijke horlogemakers: Boeckels en Van Leeuwarden. Het is heel goed mogelijk dat Salomon daar heeft aangeklopt om het vak te leren. Jan Jacobsz van Leeuwarden

(1597/8-1649) is in onze ogen een belangrijke kandidaat. Een leerovereenkomst hebben wij in het Noord-Hollands Archief niet aangetroffen, maar die werd vaker niet opgesteld. Zo blijkt uit een getuigenverklaring uit 1662 dat de Haagse meester horlogemaker Hermanus de Coninck (hij is op dat moment 52 jaar oud) als jongeman het vak heeft geleerd

Afb. 6. De ondertekening van de huurakte: handtekeningen van Cornelis Hartloop, Salomon Coster, Pieter Visbach en notaris Herman van Alen. Verzameling Haags Gemeentearchief.

bij Jan Jans Boeckels.¹³ Een leerovereenkomst is niet aanwezig in het notarieel archief. Mogelijk dat hetzelfde heeft plaatsgevonden bij Salomon Coster en er geen leerovereenkomst is opgesteld. Naast de logica dat Salomon in Haarlem het vak leerde, duikt Jacobus van Leeuwarden (1622/23-1667) meerdere malen op als getuige bij Coster akten. Jacobus van Leeuwarden is de zoon van Jan Jacobsz. van Leeuwarden en was tevens horlogemaker. Hij had ongeveer dezelfde leeftijd als Salomon en het is aannemelijk

dat zij op hetzelfde moment het vak leerden in de werkplaats van vader Jan Jacobsz. Gezien het feit dat Jacobus als getuige notariële Coster akten tekent, lijkt het erop dat er een bijzondere band is tussen beide horlogemakers, die mogelijk zijn oorsprong had in het samen leren van het horlogemaken in de werkplaats van Jan Jacobsz.

Derde leerling?

Het is bekend dat Pieter Visbach en Christiaan Reijnaert bij Salomon Coster in de leer zijn geweest. Daar zijn notariële akten van opgesteld. Verder heeft John Fromanteel, op het moment dat de productie van de Haagse klokken op gang kwam, geholpen om te kunnen voldoen aan de vraag die ontstond direct na de uitvinding van de slingerklok. Mogelijk heeft Nicolas Hanet ook werkzaamheden verricht, echter wij zien de laatste meer als een handelsagent / inkoper van Haagse klokken dan een meewerkende horlogemaker. Wij vermoeden dat de zwager van Salomon Coster, Cornelis Hartloop, het vervaardigen van uurwerken bij Salomon Coster onder de knie heeft gekregen. In verschillende akten wordt hij een horlogemaker genoemd. Cornelis tekent in 1652 samen met Pieter Visbach, die op dat moment leerling was van Salomon Coster, als getuige de huurovereenkomst van Costers' huis/werkplaats aan de Veerkade (Afb. 6).¹⁴ Na onderzoek blijkt

dat Cornelis leeftijd op dat moment 18 jaar was. Dat is een leeftijd waarop men nog in de leer was. Gezien het feit dat Pieter Visbach en Cornelis Hartloop als getuige de huurovereenkomst tekenden, lijkt het er op dat Salomon aan beide jongens in de werkplaats heeft gevraagd de huurakte mee te tekenen.

Weeskamer 's-Gravenhage

Een weeskamer is een stedelijke instelling, die in het leven groepen is om wezen en halfwezen in bescherming te nemen. Bij

het overlijden van een ouder werd er een staat gemaakt van de bezittingen van het gezin. Daaruit werd het kindsdeel berekend, dat bij de Weeskamer in beheer kwam. Bij het bereiken van de volwassen leeftijd werd dat dan uitgekeerd. Aangezien in Frankrijk het instituut van de Weeskamers onbekend was, kwam bij de invoering van de Franse wetgeving in 1811 de Weeskamer te vervallen, althans als publiekrechtelijk lichaam. Als particuliere instelling bleef zij voortbestaan. Haar werkzaamheid werd echter beperkt.

Zij bepaalde zich tot het beheer van de boedels, die zij in 1811 onder haar hoede had. Nieuwe boedels werden niet meer ter administrering aangenomen. In het archief van de Weeskamer van 's-Gravenhage zijn twee documenten te vinden, die met het gezin Coster te maken hebben. Het eerste is een verslag van de verklaring van Jannetje, geassisteerd door haar vader Harman Claasz Hartloop en Dirck Ponssen, aan de ene kant en vertegenwoordigers van de familie van Salomon, de zwagers Dirck Huijgen Backer en Jacques de Graet, aan de andere kant. Zij leggen hierin vast hoe zij ervoor zullen zorgen dat de kinderen goed terecht zullen komen.¹⁵ Het tweede document is een zogenaamde boedelverklaring, waarin de waarde van de boedel op een rijtje wordt gezet.¹⁶ Uit beide documenten zijn belangrijke gegevens te halen.

Leeftijd kinderen

Zoals bekend werden kinderen van doopsgezinden niet direct na de geboorte gedoopt. Zij zijn dan ook niet in doopregisters terug te vinden. Hun geboortedatum is daarom vaak lastig te bepalen. Dat is bij de kinderen van Jannetje en Salomon nu wel mogelijk door het eerste Weeskamerdocument. Voor de Weesmeesters was de leeftijd van kinderen natuurlijk van groot belang. Die bepaalde immers hoelang zij onder hun bescherming zouden vallen. Het eerste document is opgesteld op 7 januari 1660 en de kinderen hadden toen de volgende leeftijden: Aegie (in het testament Aecht-

gen) 13, Heindrick 12, Geertge 10, Anna 6, Aeltge 4 en Helena (in het testament Heijltgen) 2 jaren.

Overlijden

Het tweede Weeskamerdocument begint als volgt: "Alsoo Salomon Coster horlogemaker, alhier ter stede, nu in de voorleeden maent hier ter stede is overleeden". Het is nu duidelijk: plaats van overlijden is Den Haag. In onze publicatie in TIJDSCHRIFT 2015-1 stelden wij dat Salomon vermoedelijk in de tweede helft van

Salomon wordt nergens meer genoemd. Gezien de belangrijke rol die Dirck Huijgen Backer speelt in de familie Coster, weliswaar als aangetrouwde, lijkt het ons zeer aannemelijk dat deze verandering is ingegeven door het overlijden van Salomon. Misschien was Dirck daar wel bij aanwezig. De overlijdensdatum van Salomon is daarom volgens ons te plaatsen tussen 1 en 10 december 1659.

Boedelverklaring

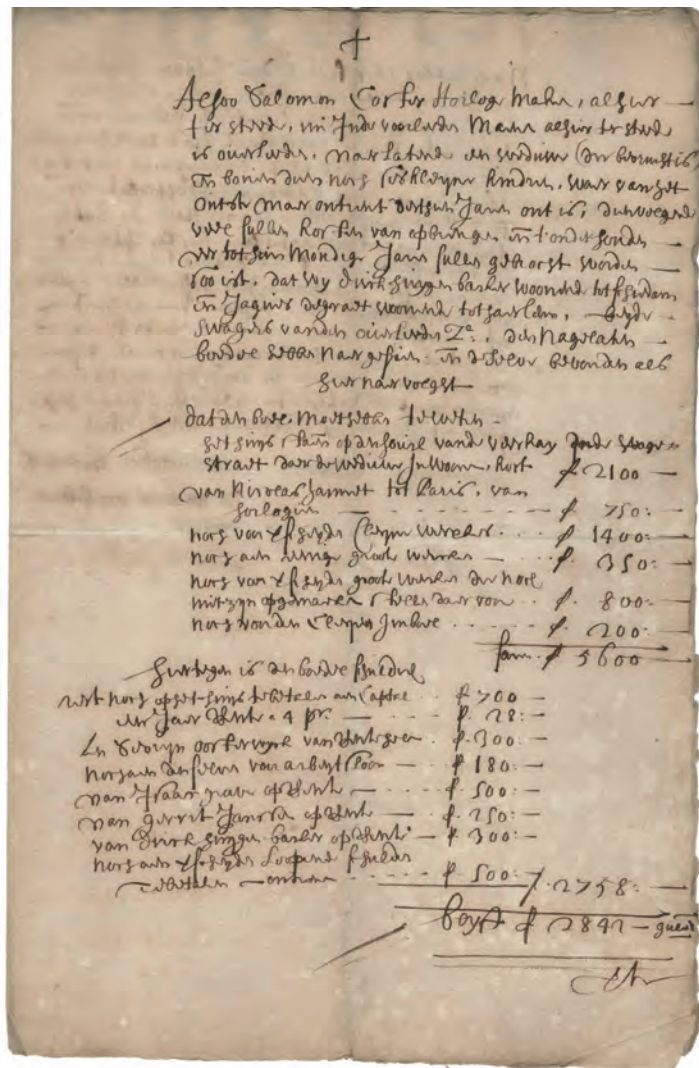
De boedelverklaring dateert van 11 januari 1660. Er wordt een "akte van bewijs" gemaakt, die door enkele familieleden van Salomon wordt ondertekend. Het gaat om een verklaring waarin wordt aangetoond, dat Jannetje financieel in staat is om de kinderen zelf groot te brengen. Er wordt onder andere een balans opgemaakt, waarin de bezittingen en schulden worden beschreven. Dit levert een aantal bijzondere ontdekkingen op.

De volledige transcriptie van het document treft u ook aan op www.robmemel.nl. Echter voor dit artikel beperken wij ons tot het overzicht van de bezittingen en schulden (Afb. 7). Aan de bezittingenkant worden de volgende posten genoemd:

- het hujs staende op den houck vande Veerkay ende Wagenstraet daer de weduwe in woont, kost f 2100,-
- van Nicolas Hamnet tot Paris van horlogien f 750,-
- noch van verscheijde cleijne wercken f 1400,-
- noch aen eenige groote wercken f 350,-
- noch van verscheijde groote stellen daervoor f 800,-
- noch van den cleijnen inboel f 200,-
- Samen f 5600,-

Hieruit kan het volgende worden afgeleid:

- het huis aan de Wagenstraat dat in januari 1657 voor een bedrag van 2400 gulden is gekocht wordt 3 jaar later gewaardeerd op 2100 gulden. Dit redelijk nieuwe huis bracht onderdak aan

Afb. 7. De boedelverklaring. Verzameling Haags Gemeentearchief.

december 1659 was overleden. Nou, we zaten er net naast. Het tweede document geeft nog geen duidelijkheid. We moeten daarvoor terug naar Schiedam, het beginpunt van dit verhaal. Op 11 december om 9 uur 's ochtends 1659 laten Dirck Huijgen Backer en zijn vrouw Annetge Heindricxs Coster een nieuw testament opmaken¹⁷. Op zichzelf niets bijzonders. Er is echter een belangrijk verschil met het testament uit 1655. Er is geen sprake meer van 60 gulden voor broer Salomon.

tenminste negen personen (familie Coster en Christiaan Reijnaert) en had bovendien de werkplaats.

- Er wordt een onderscheid gemaakt tussen “horlogien” en “wercken”. Wij vermoeden dat het woord “horlogien” betekent: een horloge of klok die klaar is voor de verkoop. Het woord “klok” zoals wij dat thans kennen als wandklok of staande klok etc. kende men niet als zodanig in de 17de eeuw. Met “wercken” wordt uurwerk bedoeld. Een mechaniek waar geen kast bij zit.
- Het feit dat Hanet op dat moment 750 gulden schuld aan horlogien had, betekent dat hij een grote klant was. 750 gulden is een hoog bedrag wanneer we de waarde vergelijken met het bovengenoemde huis aan de Wagenstraat. Uitgaande van een gemiddelde prijs van 70 gulden per klok hebben we het over ongeveer 11 klokken.¹⁸
- De hoeveelheid “wercken” die in de werkplaats van Coster stond, was enorm en vertegenwoordigt een waarde van 2750 gulden. Substantieel meer dan de waarde van het huis. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen voorraad kleine werken (uurwerken van horloges) en voorraad grote werken (uurwerken van klokken). De kleine werken hebben een waarde van 1400 gulden. Het is mogelijk dat het onder andere om oude voorraad gaat. Meer waarschijnlijk is dat Coster zich, naast de productie van Haagse klokken, nog steeds belangrijk toelagde op het vervaardigen van horloges. Gezien de waarde van de uurwerken van klokken, 1150 gulden waarvan 800 gulden in productie(!), kan het niet anders dan dat er meerdere horlogemakers voor Coster werkten. Tot nu toe waren we van mening dat eind 1659 alleen Coster, Reijnaert en mogelijk Hanet werkte aan de productie. Die arbeidscapaciteit schiet echter ruim tekort, wanneer we de voorraad uurwerken in ogenschouw nemen. Een deel van het antwoord zien we hieronder aan de schuldenkant van de balans.

De schuldenkant laat het volgende zien:

- *wat noch op het huys te betalen aen capital f 700,-*
- *een jaer rente 4 pr f 28,-*
- *van Sevrijn Oosterwyck van rente [...] f 300,-*
- *noch aen deselve van arbeidsloon f 180,-*
- *van Isaac Grave op rente f 500,-*

- *van Gerrit Janssen op rente f 250,-*
  - *van Dirck Huijgen Backer op rente f 300,-*
  - *noch aen verscheijde loopene schulden te betalen ontrent f 500,-*
- f 2758*

Bleyft f 2842 gulden

De creditzijde laat zien dat Coster van een aantal mensen geld had geleend. Van zwagers Dirck Huijgen Backer en Isaac Grave bijvoorbeeld. Echter de meest opmerkelijke persoon is horlogemaker Severijn Oosterwijck. Severijn heeft Coster 300 gulden geleend. Dit laat een bijzondere band tussen Salomon en Severijn zien. Nog opmerkelijker is de volgende post *noch aen deselve* (= Severijn Oosterwijck, RM/VK) *van arbeidsloon f 180,-*. We hebben niet het loon van een horlogemaker uit die tijd kunnen achterhalen, maar vermoeden dat het hier om ongeveer 3 maanden arbeid gaat. De conclusie kan dan ook getrokken worden dat Severijn Oosterwijck een belangrijke arbeidskracht was in de productie van Coster uurwerken.

Nieuwe akte Visbach – Coster

In november 1660 wordt er een notariële akte opgemaakt, waarin Visbach de winkel van Salomon voor de duur van 7 jaar huurt van de weduwe van Salomon.¹⁹ Deze akte hebben wij besproken in ons eerdere artikel in het TIJDSchrift. Het feit dat de winkel wordt verhuurd (dus niet overgenomen!) is bekend in de literatuur. Minder bekend is dat er in deze akte ook wordt gesproken over een veiling, die binnenkort georganiseerd gaat worden om de winkelboedel te verkopen. Van Visbach wordt verwacht dat hij zich zal inspannen om de kavels die niet verkocht worden, te verkopen in zijn gehuurde winkel. Nu hebben wij een nieuwe notariële akte ontdekt, die direct na het ondertekenen van bovengenoemde akte werd opgesteld en die tevens wordt ondertekend door getuige Jacobus van Leeuwarden.²⁰ In deze interessante akte koopt Visbach, voorafgaand aan de op handen zijnde veiling, voor een bedrag van 240 gulden aan “horloges” uit de boedel van Coster. Dit kunnen dus horloges of klokken zijn. Dit impliceert dat (een deel van) vroege Visbach horloges of klokken uit de werkplaats van Coster komen.

Hiermee is het Coster onderzoek min of meer afgerond. Wij zullen latent blijven kijken naar aanvullende Coster documen-

ten, maar het zal op een lager pitje staan. Victor Kersing zal zich verder toelaggen op het verzamelen van gegevens van Haagse uurwerkmakers en Rob Memel zal de genealogie en archiefinformatie van Severijn Oosterwijck onderzoeken.

Eindnoten

- ¹Haags Gemeentearchief (HGA), tnr. 0372-01, Notarieel Archief (NA), inv.nr. 145, fol. 23.
- ²Gemeentearchief Schiedam (GAS), tnr. 244, inv.nr. 777, p. 109-111. Gezamenlijk testament. Met dank aan de heer J.P. Ouweltjes.
- ³Het geheel van de transcripties is te zien op www.robmemel.nl onder publicaties.
- ⁴Noord-Hollands Archief (NHA), Oud Rechterlijk Archief Haarlem (ORA), tnr. 3111, inv.nr. 291, fol.114
- ⁵NHA, Oud Notarieel Archief Haarlem (ONAH), tnr. 1617, inv.nr. 120.
- ⁶NHA, ONAH, tnr. 1617, inv.nr. 148, fol. 125v.
- ⁷NHA, Archief Stadsbestuur Haarlem, tnr. 3993, inv.nr. 3146.
- ⁸NHA, ORA, tnr. 3111, inv.nr. 76.61.
- ⁹NHA, ORA, tnr. 3111, inv.nr. 76.63.
- ¹⁰Gemeente Archief Rotterdam, Oud Notarieel Archief (ONA), tnr. 18, inv.nr. 338, fol. 641.
- ¹¹De volledige stamboom van de familie Coster is te vinden op www.robmemel.nl
- ¹²Met dank aan drs. Jan Pelsdonk, conservator Numismatische Collecties Teylers Museum.
- ¹³HGA, tnr. 0372-01, NA, inv.nr. 378, fol. 423.
- ¹⁴HGA, tnr. 0372-01, NA, inv.nr. 298, fol. 70.
- ¹⁵HGA, tnr. 0402-01, Weeskamer 's-Gravenhage, inv.nr 152, fol. 85.
- ¹⁶HGA, tnr. 0402-01, Weeskamer 's-Gravenhage, inv.nr. 102.
- ¹⁷GAS, tnr. 244, inv.nr. 777, p. 685-687.
- ¹⁸Met dank aan Ben Hordijk voor bijdrage omtrent Nicolas Hanet.
- ¹⁹HGA, tnr. 0372-01, NA, inv.nr. 178, fol. 161.
- ²⁰HGA, tnr. 0372-01, NA, inv.nr. 178, fol. 162.